

FILOSOFIE ROMÂNEASCĂ

FILOSOFIA SPAȚIULUI PLAN SAU BĂRĂGANUL REINVENTAT LA VASILE BĂNCILĂ

MARIUS DOBRE

Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române

Plain space philosophy or the reinvention of the Bărăgan at Vasile Băncilă.

The article presents an original philosophical interpretation of the Bărăgan's Space, as a reply to Blaga's *Mioritic Space*. Vasile Băncilă tries to show that the mioritic space, the field, the hill-valley type of space is not totally specific to romanians, it is not the only landform meant to influence the personality of romanians. The plain sometimes creates different kind of people. Thus, hill romanians have a certain way of being, the ones from the plain an other way of being. The importance of studying this problem consists especially of emphasizing certain properties of the plain, usually hidden to the naked eye.

Keywords: The Bărăgan's Space, The mioritic Space, Description of the Bărăgan.

ATRACTIA BĂRĂGANULUI

Cred că mai toată lumea se gândește dacă este oportună elaborarea unei filosofii legate de spațiul plan, de câmpie, măcar pe temeiul considerentelor inestetice (câmpia e urâtă și ternă) sau pe temeiul lipsei proprietăților de natură filosofică (în fond, ce poți spune despre o câmpie, în speță despre Bărăgan, și să mai aibă și relevanță filosofică?). Câmpia este un plan perfect, lipsit de orice efecte de ordin vizual sau auditiv de amploare; câmpia ar fi locul inexpressiv și vid prin excelență. Iar Bărăganul, credem a ști cu toții, este cea mai urâtă câmpie a României, cea mai stearpă, cea mai puțin verde, cea mai plată etc. Este ceea ce a conștientizat și Vasile Băncilă, când a început să scrie despre spațiul Bărăganului: „La început, ți se pare că nu poți spune nimic despre el, fiindcă e peste tot la fel (...)”¹.

Cu toate acestea, un om născut la marginea acestei imense câmpii precum Vasile Băncilă (am putea vorbi deci chiar de o structură înnăscută: „omul poartă în subconștientul lui spațiul strămoșilor”²), incitat și de paginile memorabile ale lui Lucian Blaga despre spațiul mioritic (asupra căruia vom reveni), dovedește o pasiune neobișnuită pentru asemenea întindere spațială căreia îi găsește virtuți

¹ Vasile Băncilă, *Opere VII. Spațiul Bărăganului*, Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2009, p. 297.

² *Ibidem*, p. 98.

nebănuite. Redăm, în această direcție, continuarea citatului de mai sus: „(...) pe urmă vezi că și în acest sens i se poate aplica vorba lui Fröbel cu sfera: n-are nimic, și totuși, are tot. Bărăganul e uniform, dar e o uniformitate în care s-au topit, s-au sintetizat toate varietățile. Bărăganul e sinteza tuturor varietăților; de prea multă complexitate, pare uniform.”³ Iar Băncilă face efortul realmente extraordinar de a găsi și evidenția aceste varietăți.

*

Psihologic vorbind, e firesc să te atașezi și să rămâi influențat toată viața de primele persoane din viața ta, de locurile copilăriei, de primele lucruri cu care intri în contact. Astfel, un loc aparent inert și plat, uniform și lipsit de neobișnuit, de noutate, nu poate să-ți trezească sentimente sau gânduri niciodată; *însă*, pentru un om care își construiește, copil fiind, un univers întreg din locul copilăriei, acest loc devine paradisul însuși, întrucât a fost *paradisul lui* cândva (așa era Coasta Boacii din Rășinari pentru Cioran, deși era un loc mai mic). Așa putem înțelege, din acest unghi, pasiunea lui Băncilă pentru câmpia lui: era paradisul lui, o Coastă a Boacii aproape infinită, dar plată. De altfel, cam așa gândește și Vasile Băncilă: „Spațiul unui om e o sinteză (...) între acest spațiu istoric (al strămoșilor) și spațiul copilăriei–adolescenței; între spațiul istoric și spațiul biografic (...).”⁴ Această poziționare poate fi valabilă și pentru Lucian Blaga, desigur, prin decurgere logică, dar el s-a născut într-o zonă cu plai, deci, a scris despre zona copilăriei lui; „(...) dacă și-ar fi trăit copilăria în Bărăgan, n-ar mai fi scris *Spațiul mioritic*”⁵. Într-un loc, o notă scrisă în 1979, Băncilă folosește chiar conceptul de „spațiu subiectiv”, care ar fi acel spațiu „în care ne-am petrecut copilăria, tinerețea sau o parte importantă din viață, de care se leagă fapte importante din biografia noastră”⁶. Pentru el, acestea erau Bărăganul și Balta Brăilei, spații îndrăgite, în care el vedea sensuri „adânci”.

Apoi, prieten fiind cu Lucian Blaga, s-a simțit provocat intelectual: nu putea accepta ideea acestuia de a impune ca spațiu privilegiat în conștiința românilor spațiul mioritic, cel de tip deal–vale, plaiul, chiar dacă acesta poate fi considerat cel mai frumos relief de la noi. Românii nu au locuit doar spațiul ondulat de care vorbea Blaga, au locuit și câmpia, au fost mai ales țărani, oameni care lucrau ogorul plat, or acest fapt nu putea fi neglijat⁷. Așa că spațiul plan trebuia să capete degrabă, la rândul lui, o semnificație etnică și trebuia revalorificat și reînsuflețit cultural. Vasile Băncilă s-a simțit dator să pună pe hârtie o seamă de gânduri, pe care ulterior să le publice ca o replică sau ca o completare la Blaga. Din păcate, Băncilă nu a reușit până la urmă să dea o lucrare pe măsura *Spațiului mioritic*, din motive cât se poate de lumești, după mărturia autorului: „Bărăganul m-a interesat

³ *Ibidem*, p. 297.

⁴ *Ibidem*, p. 93.

⁵ *Ibidem*, p. 109.

⁶ *Ibidem*, p. 129.

⁷ *Ibidem*, p. 95.

în trecut ca o problemă metafizică. Aceasta era pe timpul când voiam să-i răspund lui Blaga la *Spațiul mioritic* (1936) și-mi pare foarte rău că nu i-am răspuns; m-a împiedicat un examen de definitivat al învățătorilor și, pe urmă, momentul a trecut. Acum, la bătrânețe, când copilăria devine vârsta magică în amintire, Bărăganul mă interesează în primul rând ca o problemă de istorie și de inimă⁸. Era în anul 1965, când făcea această confesiune. Așa că avem azi doar acele note de început, completate în timp, nefinisate niciodată, fiindcă nici nu avea speranța publicării lor în epoca comunistă, el fiind un autor „nepublicabil” pentru autoritățile vremii, ca fost apropiat al lui Nae Ionescu. (Va fi publicat totuși în anii 80, după moarte, când sunt permiși inclusiv Mircea Eliade și Emil Cioran.) Acele note manuscrise, însă, s-au păstrat și s-au publicat (după 1989) și ne permit astăzi o reconstituire a gândirii despre spațiul Bărăganului a lui Vasile Băncilă.

SPAȚIUL MIORITIC

Dar să o luăm cu începutul ideii lui Vasile Băncilă. Lucian Blaga publică în anul 1936 *Spațiul mioritic*, și dedică lucrarea prietenului Vasile Băncilă. Iată că provocarea era directă, chiar dacă o asemenea dedicație era măgulitoare. Pe scurt, Blaga susține că spațiul de tip deal-vale, plaiul, cum spuneam și mai devreme, ar fi definitoriu pentru spațiul locuit de români: „Cu acest orizont spațial se simte organic și inseparabil solidar sufletul nostru inconștient, cu acest spațiu matrice, indefinit ondulat, înzestrat cu anumite accente, care fac din el cadrul unui anume destin. Cu acest orizont spațial se simte solidar ancestralul suflet românesc, în ultimele sale adâncimi, și despre acest orizont păstrăm undeva, într-un colț înlăcrimat de inimă, chiar și atunci când am încetat de mult a mai trăi pe plai, o vagă amintire paradisiacă⁹. Acest spațiu-matrice va fi numit de Blaga spațiul mioritic. Observăm că Blaga are curajul să generalizeze: toți românii trăiesc pe plai, chiar dacă unii dintre ei inconștient, chiar dacă au fost strămutați de sute de ani „pe bărăgane”: „Șesurile românești sunt pline de nostalgia plaiului¹⁰. Solidaritatea sufletului românesc cu spațiul mioritic ar fi deci indestructibilă. Să notăm, în paranteză, impresia că Blaga ar considera ușor inferioare celelalte forme de relief ce nu corespund modelului mioritic, subordonându-le acestuia, măcar prin expedierea lor în partea nostalgică, dacă nu prin exprimare (de genul „bărăgane”).

Aici, cu această generalizare, Vasile Băncilă îl părăsește pe Blaga: el nu simte, ca locuitor al șesului, nostalgia plaiului și nici nu crede că ea s-ar realiza la nivel inconștient, de vreme ce el are o altfel de nostalgie, cea a câmpiei, iar inconștientul lui nu pare a releva structuri ascunse care să meargă spre o altfel de nostalgie decât cea a șesului (căci în cele din urmă structurile inconștiente ajung

⁸ *Ibidem*, p. 297.

⁹ Lucian Blaga, *Spațiul mioritic*, în vol.: *Opere 9. Trilogia culturii*, Editura Minerva, București, 1985, p. 195–196.

¹⁰ *Ibidem*, p. 196.

cumva la lumină, prin diferite mijloace, conform psihanalizei). Și a cunoscut destui oameni ca el, după cum rezultă din notele sale manuscrise, oameni ce au iubit șesul natal, fără a fi nostalgici după vreun alt tip de relief. Băncilă se decide atunci să scrie un fel de replică la *Spațiul mioritic*. Problema lui Blaga, din punctul de vedere al lui Băncilă, este că nu a cunoscut balta și Bărăganul: „Dacă le-ar fi cunoscut – și la timp! – ar fi scris altfel. Nu s-ar fi lăsat posedat exclusiv de plai.¹¹” Mai târziu, nu a mai putut înțelege, iar Băncilă povestește că, atunci când i-a arătat un peisaj tipic de Bărăgan, i-a răspuns cu o ironie „tipic ardelenescă”: „De ce e peisajul tipic de Bărăgan? Fiindcă are o turmă de oi?”

Mai trebuie să punctăm că, totuși, într-un anume fel, Blaga și Băncilă sunt de acord: amândoi cred că anumite caracteristici ale spațiului s-au transmis inconștient sau conștient cumva populației care l-au locuit, fie că era mioritic, fie că era bărăganic.

FILOSOFIA SPAȚIULUI PLAN. SPAȚIUL BĂRĂGANULUI

Câmpia Bărăganului era, în vremea lui Vasile Băncilă (vremea lui Băncilă să spunem că era înainte de al doilea război, adică înainte ca agricultura comunistă să transforme Bărăganul și Balta Brăilei), o întindere relativ pustie, puțin cultivată agricol, cu un specific aparte, înrudită cu stepa rusă, pusta ungară sau preria americană, deci, în parte, un spațiu „arhaic”, „preistoric”, „necivilizat”¹². Aici domnesc vântul și soarele, nu omul; flora și fauna sunt sărace: singurele plante care rezistă aici sunt mici, aproape că nu înverzesc, se nasc aproape pale, galbene, în ton cu soarele, iar elementul-simbol este ciulinul; animalele care trăiesc aici sunt și ele mici, adaptate vegetației de stepă. Omul nu poate stăpâni aici, se poate doar integra, adapta, la fel ca restul viețuitoarelor inferioare lui. Astea sunt spusele noastre, dar, pentru Băncilă, „Bărăganul e greu de descris; ca și marea, dar și mai greu”¹³. Cu toate acestea, Vasile Băncilă, atașat cum era de acest ținut, îi va găsi virtuți filosofice oarecum incredibile, considerându-l chiar, în unele note manuscrise, contrar preferințelor comune, superior dealului sau muntelui (spații închise, limitate, spre deosebire de câmpie, care e un spațiu deschis, „dezmarginat”). Culorile pale de care e vorba mai sus sunt vii pentru Băncilă, viața animală, minoră mai sus, este o viață plină, activă, în genere, chiar dacă animalul suprem, omul, nu este prezent aici copleșitor. Soarele nu mai este ceva ostil, devine „o imensă oglindă”, iar Bărăganul devine „un ocean al Soarelui”.

Ambiția lui Băncilă a fost aceea de a arăta că și acest spațiu caracterizează felul de a fi al etnicului românesc, nu doar spațiul deal-vale, plaiul, propus de Blaga în *Spațiul mioritic* ca specific românesc, căci trebuie ținut cont de faptul că spațiul locuit de români nu este doar cel de deal sau de munte, câmpia fiind totuși o parte semnificativă a geografiei noastre; cum Bărăganul este cea mai întinsă câmpie a

¹¹ Vasile Băncilă, *Opere VII. Spațiul Bărăganului*, p. 109.

¹² *Ibidem*, p. 176.

¹³ *Ibidem*, p. 173.

românilor, e lesne de înțeles că ea trebuie pusă în discuție îndeosebi. E drept că plaiul, spune Băncilă, „e cel mai sintetic peisagiu românesc, cel mai central; are perspectivă largă, ca stepa, are ondulații, ca marea, are forme rotunde și idilice, ca dealurile, are înălțime, ca muntele”, dar Bărăganul poate fi considerat, cu întinderea lui plată, „spațiul universal pur”, scos „în afara ideii de înălțime, căci el e astral”¹⁴.

Pe scurt, spațiul Bărăganului se caracterizează mai ales ca spațiu nemărginit, cu o zare nelimitată (diferită de cea mărginită de la munte), spațiile înrudite fiind marea și oceanul, deșertul. Toate aceste forme au o caracteristică importantă, iar Bărăganul prin excelență: „nu ne irită retina spirituală prin perspective prea apropiate, ca peisagiile de deal ori munte fără deschidere – și nici nu ne sperie prin infinit haotic”¹⁵.

La fel ca pe mare sau în deșert, Bărăganul e un spațiu „în care, privind în toate părțile, poți vedea linia neîntreruptă a orizontului”¹⁶, deci un spațiu în care ai sentimentul pur al infinitului, dar și al eternității (în timp ce muntele închide spațiul și timpul); doar cerul se mai vede în Bărăgan (el însuși este un „cer răsturnat”), creând sentimentul solidarității cu Cosmosul¹⁷; neavând case sau burguri, devine supra-istoric, dând sentimentul traiului în esență, în „ontologic”¹⁸: „Pe Bărăgan îți găsești liniștea, împăcarea metafizică. De ce? Fiindcă scapi de obsesia timpului, a istoriei”¹⁹.

Și, pentru că vorbeam la început de inestetic în legătură cu Bărăganul, să vedem opinia lui Băncilă: „Nu e nimic mai frumos pe lume decât *câmpul infinit și cerul (...)*”; păcat că omul modern preferă închisul orizont urban²⁰. Vi s-a părut urât un lan de porumb? Nu ați văzut că porumburile drepte sunt ca „niște soldați din garda regală, ca o armată de husari”²¹. Și presupunem că nu ați auzit nici „muzica statică”, nostalgică, tăcută a Bărăganului. Și râurile curg în aceeași logică muzicală; la munte și la deal ai de-a face cu pârăul iute, cu izvorul, „ești ca într-o societate: nu e spațiu *surd*”²². Cântecul omului din Bărăgan se inspiră din spațiul acesta.

Spațiul Bărăganului are un farmec ce conduce gândul către ilustrarea unor antinomii care acționează „efectiv” asupra sufletului²³: finit–infinit („Bărăganul e un infinit și totuși e un infinit concret, deschis în fața ta”), localism–ubicuitate (locuiești într-un loc pe Bărăgan, dar ești peste tot acasă în această întindere vastă), tăcere–muzicalitate (spațiul imens este tăcut, cu toate astea sunt „șoapte simfonice” în Bărăgan, mici zgomote plăcute la tot pasul), fatalitate–libertate (omul se simte liber într-o întindere infinită, dar se supune ei cu o demnitate aparte), immobilism–

¹⁴ *Ibidem*, p. 105–106.

¹⁵ *Ibidem*, p. 127.

¹⁶ *Ibidem*, p. 126.

¹⁷ *Ibidem*, p. 209–211.

¹⁸ *Ibidem*, p. 206–207.

¹⁹ *Ibidem*, p. 228.

²⁰ *Ibidem*, p. 215.

²¹ *Ibidem*, p. 215.

²² *Ibidem*, p. 219.

²³ *Ibidem*, p. 236–275.

stihialism (o întindere așa vastă e nemișcătoare; totuși furtunile în Bărăgan par a mișca totul), unu–multiplu („splendoarea Unului”, a câmpiei unice unde virtualitățile multiplului, ale vieții se manifestă plinar), geometrism–difuzism (rotundul orizontului e perfect și totuși lumina din Bărăgan topește cercul), astronomism–geonomism (cerul se vede complet de pe Bărăgan, te poți confunda cu el, dar te afli totuși pe pământ), identitism–ineditism (triumful identicului plat în fața varietății de lucruri schimbătoare, neobișnuite, în orice moment); și tot așa putem vorbi despre real–ireal, arhaic–tânăr, misterios–clar, neistoric–prezent plinar, gol–plin, orgie a suprafeței–adâncime, liniște–violență, static–dinamic, fast–simplitate etc.

„Spațiul apelor” se poate pune alături de spațiul terestru plan²⁴. Pentru Băncilă, Balta Brăilei e un prilej de a ilustra această simetrie sau, cumva, balta este o completare firească și admirabilă a câmpiei Bărăganului. Balta trimite și ea la ideea de infinit ca și câmpia: o Dunăre revărsată în baltă pare nemărginită, „o mare curgătoare”, o mare „limpede-galbenă și caldă” aducând binefacerea recreării vieții, întocmai ca Nilul; nici în ea nu vezi linia orizontului, e imensă și necălcată de civilizație. Așa-zisa monotonie a bălții este de fapt o „împărăție a unicului, a identicului”, cu toate că în baltă nu există două peisaje identice (balta este doar un decor pentru a valorifica unicul, identicul) – variație a unicului. Toți noi cei care am văzut o baltă autentică sau Delta Dunării ne putem imagina acest decor și concepe această idee, „o imponderabilitate generalizată și fastuoasă”, un „infinit senin” ca un „vis al demiurgului”, totul într-un singur, unic peisaj. Este un loc viu, fecund și arhaic prin excelență, viața se recrează în fiecare moment, specii de plante și animale sunt într-o continuă Geneză. Până și râurile din Bărăgan seamănă câmpiei, sunt leneșe, domoale, cu apa galbenă, cu „o poezie gravă” (redăm aici integral unul dintre cele mai frumoase pasaje scrise de Băncilă în *Spațiul Bărăganului*): „Ah, gârlele de Bărăgan, cu prunduri ațipite în soare, cu ghioluri molcome, cu rare tălângi de vis, ale oilor ce dormitează în miezul zilei, ascunse în lână... Aici râurile se înfrățesc cu pământul, se tulbură, sunt *pământ și apă* ce curge, nu mai țin la personalitatea lor, au uitat de ele. Și nu mai curg repede, ci agale și cosmic, ca și când ar fi uitat direcția, ca și când ar fi uitat să mai curgă, neștiind nici ele dacă mai curg sau stau pe loc (deci ca și omul; repausul și mișcarea fuzionează până la un punct pe Bărăgan), încropite și ațipite în măreția naturii și căldura soarelui. Nu vedeți aici un simbol precis? După cum sunt râurile la munte și la câmp, așa e și peisagiul, așa sunt și oamenii. E o corespondență completă”²⁵.

Când caracterizează balta, Vasile Băncilă o face și prin diferențiere, ocazie cu care putem culege viziunea sa privitoare la semnificațiile valorice ale formelor de relief (și nu numai): „la dealuri ești în societate (monden), la munte ești în istorie și în legendă (...), pe Bărăgan ești în astronomie și metafizică, pe mare și oceane ești în muzică, în lichefierea suavă a spațiului nesfârșit, într-un fel de vastă și muzicală

²⁴ *Ibidem*, p. 129–172

²⁵ *Ibidem*, p. 177.

invitație la neant; în baltă ești în geologie și teologie: creația lumii care a ieșit din *omogenul primar*, deci, ceva geologic și teologic. Balta e o mare lecție a genezei, o supraviețuire a geologicului și a teologicului.”²⁶

Dar Bărăganul este un spațiu plăcut țaranului român, plugarului ce îl fructifică pe alocuri, dar și ciobanului, ce coboară de la munte cu oile, stând uneori jumătate de an aici. Românii în general se simt bine în peisajul lor, întrucât îl locuiesc de mii de ani și se contopesc cu el²⁷. Populația Bărăganului este formată din puțini localnici, „grosul” fiind veniți de la deal și de la munte, și chiar din ardeleni. Omul Bărăganului seamănă cu spațiul lui: molatec, liniștit, contemplând nemărginirea câmpiei, scăpând de istorie („Pe Bărăgan e inutil să te agiți”²⁸), spre deosebire de omul de la deal, mai activ, mai „artificial”²⁹; „nicăieri ca pe Bărăgan nu înveți mai mult să cedezi naturii, să te confunzi în ea”³⁰. Cu toate că acest spațiu este „ceva infinit”, sălbatic, sufletul „aderă la el”: „Omul de pe Bărăgan nu protestează niciodată contra mediului său geografic, ci se bucură de timp, spațiu, ploi, ninsori, vânt; chiar și seceta o primește cu capul plecat, într-o dârzenie interioară.”³¹ Bărăgăneanului îi displace muntele, căci îl limitează, îl îngrădește; preferă infinitul câmpiei, doar cu cerul întreg deasupra. Există deci un tip anume de om de Bărăgan, cu trăsături bine conturate.

CONSIDERAȚII FINALE

Extrem de riguros discutând, atât considerațiile lui Blaga, cât și cele ale lui Băncilă pot fi considerate, unele dintre ele, speculativ-literare. Sunt rânduri expresive despre relieful care însoțește poporul român de-a lungul istoriei, dar se bazează uneori pe unele intuiții, sentimente sau gânduri ale autorilor lor. Dar a încerca să verifici în mod pozitivist adevărul tezelor susținute de acești filosofi poate fi un exercițiu intelectual util, dar nerelevant în cele din urmă. De pildă, s-ar putea argumenta că spațiul plan nu conduce totdeauna omul către o pace interioară, spre o liniște contemplativă, așa cum susține Vasile Băncilă; se poate foarte bine ajunge, în cazul altor oameni, la tristețe, la melancolie, în fața acestui spațiu nesfârșit, a unui spațiu din care nu mai ieși, nu mai ai scăpare (este ceea ce spune și Blaga despre stepa rusească, ce îi face pe ruși triști și suferinzi³²). Dar un asemenea demers, de critică activă, nu este așa de important în fața efortului de reflecție depus de Vasile Băncilă; în plus, ne-am situa în poziția aceea ridicolă de care vorba

²⁶ *Ibidem*, p. 155.

²⁷ *Ibidem*, p. 192.

²⁸ *Ibidem*, p. 189.

²⁹ *Ibidem*, p. 198–200.

³⁰ *Ibidem*, p. 194.

³¹ *Ibidem*, p. 196.

³² Lucian Blaga, *Spațiul mioritic*, p. 190.

Cioran, când criticul literar, așezat comod într-un fotoliu, vine să-ți judece efortul, sudoarea pe care ai depus-o pe manuscrise pentru a elabora un text frumos, pentru a scoate în lume o idee viabilă.

Observăm, de asemenea, tonul pozitiv-optimist al lui Băncilă legat de câmpia natală, iubirea necondiționată, natural dacă ne gândim la psihologia omului ce a trăit acolo, cum am spus la început. Ca exemplu am putea lua privirea sa asupra revărsării Dunării: ceea ce pentru unii înseamnă pagube și inundații, pentru Băncilă reprezintă o întindere „galben-limpede și caldă”; alt exemplu: țânțarii, care populează Balta Brăilei într-un mod sufocant și care, pentru unii, sunt cele mai rele insecte din lume, devin pentru autorul acesta „ace cu aripi și muzicuță”. Nici această atitudine nu îi poate fi reproșată, de vreme ce este mărturisită și devine un fel de plan de lucru.

Totuși, conform etnopsihologiei, este adevărată teza că locul, geografia, influențează felul de a fi al omului, alături de istorie, climă etc.³³. În general, oamenii sunt formați și de mediul geografic în care trăiesc: într-un fel arată un om trăit la polul nord, printre ghețuri, obligat să se descurce în acel mediu înghețat; în alt fel arată un om trăit în deșert, nevoit să se adapteze căldurii și nisipului fără sfârșit; tot așa, omul de la munte de la noi poate avea anumite caracteristici și tot așa omul câmpiei române; discutăm uneori luând în considerare regiunile istorice: într-un fel este ardeleanul, într-altul moldoveanul și în altul olteanul. Pozitivist vorbind din nou, aceste caracteristici ar trebui studiate de antropologie, sociologie, psihologie, eventual pe baze statistice. Filosofia poate doar observa anumite comportamente de-a lungul timpului, anumite atitudini istorice, anumite legături între o populație și mediul în care trăiește din care reies niște caracteristici speciale, și poate trage, pe baza acestor comportamente, caracteristici și atitudini, unele concluzii (obținute inductiv, deci nu total sigur, dar așa sunt și cele statistice obținute de științele sociale mai sus menționate). Este de fapt ceea ce au făcut acești doi filosofi menționați mai sus, dar și alții, atunci când au încercat să creioneze profilul poporului român sau ale unei părți a acestuia.

În altă ordine de idei, e bine că filosofii încearcă să desprindă semnificațiile geografiei noastre. Mai ales că românii sunt convinși că locurile acestea au fost determinante pentru felul lor de a fi. S-a spus chiar de mai multe ori că geografia, alături de istorie, ar fi fost ca doi părinți ai românilor; din păcate, doi părinți vitregi³⁴..., pe care totuși copilul lor, poporul român, i-a iubit până la capăt. Prin urmare, e nevoie să înțelegem și atașamentul nostru față de locurile și istoria care ne-au format caracterul în unele privințe; de aceea, asemenea demers, de interpretare a semnificațiilor Câmpiei Române, căci aceasta este Bărăganul în principal, este de o importanță încă actuală.

³³ Vezi, de pildă, Mihai Ralea, *Fenomenul românesc*, Editura Albatros, București, 1997, p. 61–64. De asemenea, Constantin Rădulescu-Motru, *Psihologia poporului român*, Editura Paideia, București, 1999, p. 11–13.

³⁴ Vezi, de pildă, Vasile Dem. Zamfirescu, *Nevroză balcanică*, Editura Trei, București, 2008, p. 34.